

VIESTNIK

HRVATSKOGA

ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA.

Dukljanske starine.

Ime grada *Doclea* (Dukla, Duklja, Dúke) najbolje nam ustanovljuju sami starodavni nadpisi. U jednom od god. 257—260 po Is., posvećenu caru Galijenu, našastu još tečajem XVI stoljeća u razvalinah istoga grada, veli se, da ga je podigla sama RESPVB-DOCLEATIVM (*Mommsen C. I. L. III. 1705*); a u jednom drugom otkritu u Moguću imenovan je neki vojnik pete čete dalmatinske *Plassi filius Docleas* i sugradjanin mu *Ziraeus* (l. c.). — I stari spisatelji spominju ga. *Cl. Ptolemaeus* (*lib. II. Cap. 15. p. 166—167 ed. Wilberg*) ima *Δοκλεᾶται* i *Δόκλεα*. *Plinius* pripisuje sastanku (*conventus*) u Naroni XXXIII dekurije Dokleana (*Docleates. 3, 22, 143 ed. Delfsen*, a ne *Docleatae* kako čita Becker: *Mus. Rhen. nov. 16, 296*). — *Appianus* (*De reb. illyr. C. XVI. Parisiis 1850 p. 277*) brojeć narode, koje je August predobio, navadja i *Δοκλεᾶται*. — Spominje ga i *Aurelius Victor* (*Epit. c. 39*) predstojnik panonski za cara Juliana, pripoviedajuć, da Dioklea bjaše rodno mjesto majke cara odanle prozvatoga Dioklecijana. — *Hierocles*, koj je živio početkom VI stoljeća, u §. 17 svoga *Συνεκδημος* piše: *Ἐπαρχία Πρεβάκλεως, ὑπὸ ἡγεμόνα, πόλις ὕ, Σκόδρα, Λίσσος, Δωράκιον μητρόπολις*. Ovdje po svoj prilici mjesto *Δωράκιον* bjaše napisano prvobitno *Δόκλεα*. *Δωράκιον* već se u §. 13 spominje kao glavni grad novoga Epira. Wesseling pako primjećuje: *»fuit Praevalitanae provinciae metropolis Scodra, ut ex Gregorii M. I. 10 epist. 34 apparet; quare, donec aliunde firmiore Doracium hoc tibicine fulciatur, arbitrabor Docleam sive Diocleam, non quidem metropolin sed celebrem tamen post Diocletianum eius instauratorem urbem, hic suum etiam locum obtinuisse«*. Po nas *Doclea* za *Hieroclesa* mogla je biti poglavitim gradom, a za Grgura V, t. j. mal ne sto godina kašnje, ne više. — Iz pisma istoga Grgura od

god. 602 na biskupa *Justinianae primae* znade se, da je tada Duklanskim (Diocletanus) biskupom bio Pavao, sbacen radi prekršaja, a za nasljednika postavljen mu neki Nemesius (*Mansi: Collect. conc. X. 329, 330*). — *Notitiae graecae episcopatum*, sastavljene za cara Lava Philospha (886—907), imenuju i Duklju (ὁ Διοκλείας) kao sielo biskupa. — Najviše je o Duklji pisao *Constantinus Porphyrogenitus* u polovici desetoga vieka, te su nam dragociene njegove viesti. *De admin. imperio cap. 29 p. 126*: ἀλλὰ καὶ τὸ κάστρον Διοκλείας τὸ νῦν παρὰ τῶν Διοκλητιανῶν κατεχόμενον ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Διοκλητιανὸς ὠκοδόμησεν,¹ ὅθεν καὶ τὴν ἐπωνυμίαν Διοκλητιανοὶ καλεῖσθαι οἱ τῆς ἐκείνης χώρας ἐναπειλήφασιν; te brojeći nadalje koljena, koja su se poslije Eraklija iztočnomu carstvu izuevjerila, medju ove ubraja i Διοκλητιανοὶ. — *cap. 30 p. 145*: ἡ δὲ Διοκλίχα πλησιάζει πρὸς τὰ καστέλλια τοῦ Δυρραχίου ἤγουν πρὸς τὸν Ἐλισσὸν καὶ πρὸς τὸν Ἐλκύνιον καὶ τὴν Ἀντίβαριν, καὶ ἔρχεται μέχρι τῶν Δεκατέρων, πρὸς τὰ ὄρεϊνά δὲ πλησιάζει τῇ Σεββλίᾳ. — *cap. 35 p. 162*: Περὶ τῶν Διοκλητιανῶν, καὶ ἧς νῦν οἰκοῦσι χώρας. Ὅτι ἡ Διοκλήας χώρα καὶ αὐτὴ πρότερον παρὰ τῶν Ῥωμαίων ἐκρατεῖτο, οὗς ἀπὸ Ῥώμης μετόπισεν ὁ βασιλεὺς Διοκλητιανός, καθὼς καὶ εἰς τὴν περὶ τῶν Χρωβάτων ἱστορίαν εἴρηται ὑπὸ δὲ τὸν βασιλέα Ῥωμαίων ὑπῆρχε. παρὰ δὲ τῶν Ἀβάρων καὶ αὐτὴ ἡ χώρα αἰχμαλωτισθεῖσα ἠρήμωται, καὶ πάλιν ἐπὶ Ἡρακλείου τοῦ βασιλέως ἐνοικήθη, καθὼς καὶ ἡ Χρωβατία καὶ ἡ Σεββλία καὶ ἡ τῶν Ζαχλούμων καὶ ἡ Γερβουσία καὶ τοῦ Καναλή. Διόκλιχα δὲ ὀνομάζεται ἀπὸ τοῦ ἐν τῇ τοιαύτῃ χώρᾳ κάστρου, ὅπερ ἔκτισεν ὁ βασιλεὺς Διοκλητιανός· νυνὶ δὲ ἐστὶν ἐρημώκαστρον, μέχρι τοῦ νῦν ὀνομαζόμενον Διόκλιχα. Ὅτι ἐν τῇ χώρᾳ Διοκλείας εἰσὶ μεγάλα κάστρα οἰκούμενα, τὸ Γράδετα, τὸ Νουγράδε, τὸ Δοντοδόκλι. — *Isti Const. Porphyr. u Historia de vita et rebus gestis Basilii imper. c. 52 pag. 288* kaže, da su se i Διοκλητιανοὶ po smrti Eraklija kao neodvisni proglasili; a u radnji *De cerimoniis II. c. 48, pag. 691* veli: εἰς τὸν ἄρχοντα Διοκλείας. — *Aleksander II* papa god. 1067 na-

¹ Proti ovomu stoje nadpisi ondje našasti i druge starine, te Ptolemaeus i Plinius. Njeki pako tvrde po A. Viktoru i po Konstantinu Por., krivo jih tumačeći, da se je Dioklecijan ondje rodio. Na to će Mommsen (*C. I. L. III. p. 283*): »quam narrationem per se satis suspectam etiam magis infirmat, cum nomen oppidi apud eisdem ita corruptum, ut Dioclea pro Dooclea audiat, tum quod idem Constantinus alio loco (*de them. 2, 9*), item Zonaras 12, 32, fortasse etiam ipse auctor libelli *de morte persecutorum c. 19* (Diocletianus . . . foras exportatur in patriamque dimittitur; cf. Eutrop. 9, 19) *Diocletianum scribunt natum esse ibi, ubi postea vitam exegit, Salonis*«.

pisa list *Petro ven. archiepiscopo Diocliensis atque Antibarensis ecclesiae* (*Farlati VII. 17*). — U djelu *Nicephori Bryennii commentariorum lib. III. c. I. p. 100*, pisanu početkom dvanaestoga stoljeća u Carigradu († 1137), za god. 1073 veli se: *ἐκεῖθεν δ' αὖθις Χωροβῆται καὶ Διοκλεῖς ἀποστάντες ἔπην τὸ Ἰλλυρικὸν κακῶς διετίθουν*. — Hrvatska kronika Dukljanska iz polovice XII vieka pripovjeda o kralju Budimiru »i pogreben bij v criqui blazene sfete Marie v gradu Docholigij . . . i ditichia, chomu izdillij jme bihu Sfetolich, proslauise za chraglia i gospodina, i crugnien bij i pomazan od archibischupouf u onoj criquij sfete gospoie, gdi otac lezasse«. U prevodu Marulićevu te kronike primjećuje se pako, da za gori pomenutoga Budimira na hlivanjskom saboru (*in planitie Dalme*) bješe uredjene i crkvene stvari: *et sicuti inferiori Dalmatiae Salonitanam ecclesiam constituit metropolim, simili modo superiori Diocletianam ecclesiam jure antiquo statuerunt metropolim*. — Napokon ima spomena o Dukliji u povjesti *Ivana Kinamusa* druga Emanuela Komnena u ratovih (*Histor. V, 11. p. 249*). Tu se kaže, da je oko god. 1166 car Emanuel poslao Iv. Duku s vojskom u Dalmaciju, i da je Duka u kratko predobio do 57 gradova, a medju ovimi dolazi i *Dioclea, urbs percelebris, quam Diocletianus imperator condidit*. Lucius prevadja rječ *Dioclea sa Clis*, komu se ono *percelebris* nebi pristojati moglo. Il. Ruvarac (*Prilozi k objašnjenju izvora srpske istorije, 1880, str. 5*) opazuje, da u izdanju *Kinama* od Kornelija Tollia (*Frankfurt 1652*) stoji *κλεις m. Διοκλεα*, te nastavlja: »ja neznam da li bi smelost bila tvrditi, da je u recipiranom tekstu istorije *Kinamove* ono *Διοκλεα τε πολις* pokvareno od *το κλεις τε πολις*«, ali da tvrdo drži, da Doklija nije XII vieka bivala, jer je ne ima u žitju sv. Simeona od Stefana kralja. I mi smo o tom uvjereni, ali ne s toga, što je u onom žitju nema.

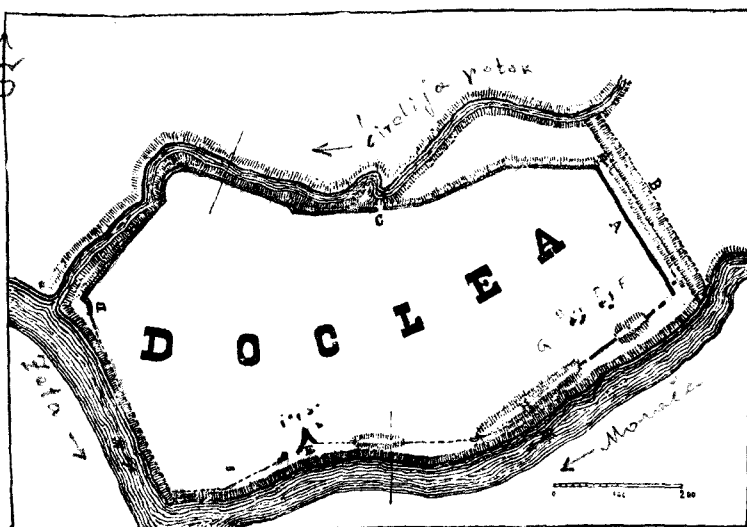
Iz gori navedenih viesti o Duklji vidi se, da je ovaj grad u rimsko doba dosta znamenit bio; da ga je novim sjajem obasuo Dioklecijan možda zato, da svojoj materi ondje rodjenoj ugodi; da je već u petom vieku imao svoga biskupa, koj je kasnije nadbiskupom a možda za kratko vrieme i prvostolnikom postao.¹ Kada je pako propao, za pravo nezna se. Gori pomenuti imenik biskupa, pisan medju god. 886—907, posviedočio bi, da je tada ovaj grad obstojao, dočim za cara Konstantina Porph. t. j. polovicom desetoga vieka

¹ U poslanici Grgura nadbiskupa barskoga († 1180) veli se, da je barska stolica postala prvostolnicom, što je nasljedila prava Dukljanske crkve (*Lucius II. 14. V. Farl. VI. p. 430*).

bjaše već pusta golet. Tim bi se dakle potvrdilo ono, što pripoviedaju dubrovački ljetopisci i povjestničari, da je Duklja razorena tekar tečajem desetoga stoljeća, u ratovih naime za bugárskoga cara Simeona (oko g. 927).

Razvaline Duklje nalaze se sada u Crnojgори, manje od sata daleko od Podgorice, ^{na sjeveru} u pravu u onom kutu, gdje se Zeta i Morača sdrúžuju, tako da Morača oblieva istočnu stranu grada, Zeta južnu, a rječica Ćirelija, koja Morači poredno u Zetu utječe, veći dio zapadne.

Gosp. F. Saski častnik francezki izdao je u osmom svezku od g. 1882 glasovite francezke *Revue Archéologique* (V. str. 74—81. Tab. XIII) tloris Duklje kako je sada. Nacrt je taj veoma zanimiv; a pošto je onaj list u nas slabo poznat, cienili smo za koristno obnoviti ga, i ovimi ga crticami popratili.

Grad, u spodobi po prilici pačetvorine, opasuje po g. Saskiu 32 hektara, a po M. de Sainte-Marie franceskom konsulu u Dubrovniku (*Revue Archéologique* 1879, p. 313) 3000 hvata. Čini se, da je i sa sjeverne strane od kopna odjeljen bio velikim priekopom (po M. de Sainte-Marie dvostrukim), koj se pružao od Morače do Ćirelije, pošto se i sada tu izpred gradskih zidina vidi upravna jaruga 9—10 metara široka (B). Do jaruge s nutarnje strane diže se poredno gradski zid, 600 hvata dug (A), koj pako teče sve dalje uz Moraču, Zetu i donekle uz Ćirelijnu, do 7 m. visok, a 4 m. doli

širok. Uz Zetu jedva mu se sada tragovi vide, pošto se od ovud silu kamena razneslo navlastito god. 1474 od Turaka za utvrde i sgrade u Podgoricu (V. Jireček. *Die Handelstrasse* p. 20). Sa strane Ćirelije (C) postoji otvor od 7 do 8 m. dug, gdje bijahu vrata; a u uglu (D), gdje se Ćirelija sastaje sa Zetom, vide se tragovi tornja. Zemljište u gradskom obsegu više je od okolostojećeg; pošto je sve natrpano, jedva da gdjegdje proviruju te se razaznati daju tragovi starih sgrada. Takovih ima u E veoma dobro sačuvanih, te u F i G četiri do pet metara visokih, ovdje valjda ostanci plemenitoga hrama, jer ne malo odlomaka krasno izdjelanih stupova. Po sriedi gradine vide se razvaline nazvane po ondješnjih žitelja *pulača*; a po M. de Sainte-Marie na sievero-iztočnoj strani imade mnogo humića. Gosp. Saski kaže, da se još danas vide tragovi vodovodu, koj je donášao vodu u grad devet do deset kilometara daleko iz rieke Cjevne, te u grad ulazio preko Morače po mostu (H), komu sada nema traga.

Najstariji spisatelj, koj nam ostavi opis Dukljanskih starina, jest *Marijan Bolica* Kotoranin. Ovaj u svojoj »*Relatione et descrizione del sangiacato di Scuttari*« od god. 1614¹ piše ovako: »*Sopra Slatiza a piedi d'un monte sopra una collina, che fa capo ad un bellissimo piano, vi è l'antichissima città di Dioclea, fabricata da Diocletiano, fu collonea de Romani, hora destrutta, e per quanto si può vedere dalle vestigie, potea circondare sei miglia. Veggonsi hora diversi fondamenti di pallaggi, le norme del tempio cathedrale. Trovansi diversi bellissimi marmi, et in gran copia colonne poste al suolo et di pietra durissima, che a pena scagliata con martelli, dimostra più colori; leggonsi in molte lastre in lettere latine scolpito il nome di Paulo Emilio. Non ha havuto acqua viva, e pure l'hanno fatto venire sotto terra dal fiume Cjevna per traverso d'una campagna e spazio di 12 et più miglia. Trovansi di più diversa sorte di medaglie d'oro et d'argento e di metallo. Li Turchi da Podgorize se ne servono di pietre ben lavorate et di marmi sopradetti per le loro fabriche, che le fanno condurre poi da li sopra a carri*«. Razgleda i opisa Dukljanske starine ruski geolog *Kovalevski* u djelu: *Četyre mjesjaca v Černogorii, St. Petersburg 1841, 81—85*, ali ga u Zagrebu nismo dobili mogli. *I. L. Neugebauer* u svom sastavku: *Die Süd-Slaven und deren Länder, Leipzig 1851*, veli

¹ Izdali smo ovaj Bolicev opis u Starinah jugosl. akademije, knj. XII str. 164—205, god. 1880. V. str. 181.

o njih: »Die einzige Spur von Römischen Niederlassungen im jetzigen Gebiete von Montenegro ist zu Duke, am rechten Ufer der Moratscha unmittelbar an der Grenze in der Ebene von Seta oder Senta (Zenta), welche zu dem Puschalik von Albanien gehört. In einer Ebene, unmittelbar am Flusse, liegt die noch sichtbare Stadtmauer von länglich viereckiger Form, von sehr grossen Steinen, mitunter noch über zwei Klafter hoch über das Erdreicher haben, welches im Innern angebaut ist. Hier findet man von vielen Gebäuden die Grundmauer; ausserhalb dieser etwa 700 Schritt im Quadrat haltenden Stadt liegen viele grosse behauene Steine mit architektonischen Verzierungen, besonders aber viele Säulen, von denen mehre cannellirt sind. Auch liegen viele Steine umher, auf denen man Spuren von Buchstaben, aber ganz unkenntlich findet; nur während der Anwesenheit des Verfassers ward den Vladika eine Steintafel mit folgender Inschrift gebracht (te prilaze nadpis, koj se točnije izpisan nalazi kod Mommsena. C. I. L. III. 284 n. 1707. Ephem. Epigr. IV. p. 85). Häufig werden hier Münzen gefunden, von denen die meisten von Kupfer sind: die von diesen Funden in Zettigne aufbewahrten Münzen sind meist aus der Byzantinischen Zeit; eine Fibula von Bronze stellt ein Pferd vor«. Gosp. Jireček (Die Handelstrassen etc. p. 20) kaže o Dukljanskih starina: »Massive Umfassungsmauern in der Gestalt eines Parallelogramms, die Reste einer Brücke über die Morača und eines Aquaeductes, zahlreiche cannellirte Säulen, Ruinen eines Palastes oder Tempels, den die Montenegriner carski dvor (Kaiserhof) nennen, viele Sarkophage mit Basreliefs und eine Menge Grabsteine mit lateinischen Inschriften zeugen von der einstigen Blüthe Doclea's. Münzen (darunter viele Goldmünzen), meist aus dem II und III Jahrhundert, werden hier häufig gefunden«. Točnije iste starine opisuje gori pomenući franc. konsul M. de Sainte-Marie (Revue Archéologique, novembre 1879, p. 313): »Sur vos indications, j'ai été visiter les ruines de Doclea. Cette cité antique est située à une heure au nord de Podgoritza et au confluent de la Moratcha et de la Zéta. Jadis une partie de cette dernière rivière avait été détournée et formait avec les deux cours d'eau précités trois barrières entourant la ville, à l'est, au sud et à l'ouest. La côté nord était défendu par un large mur, long d'environ 600 pas et précédé d'un double fossé que j'ai très bien reconnu. J'ai constaté l'emplacement d'un temple sur le côté nord de la ville (dans l'intérieur s'entend) et j'ai fait le tour des remparts; en beaucoup d'endroits ils sont encore debout; ils mesurent 3,000 pas de circonférence. La forme de Doclea est à peu près celle d'un parallé-

gramme. Au centre on remarque une vaste ruine que les gens du pays nomment le palais. Presque tout le sol de la ville est aujourd'hui en culture. Au nord-ouest on remarque de nombreux tumuli. J'ai fouillé l'un d'eux d'une façon barbare, par le haut, parce que je n'avais que quelques heures à rester à Docléa. Après avoir enlevé l'humus j'ai rencontré trois grosses dalles en terre cuite, au-dessous desquelles se trouvait un tombeau en pierres dures, maçonné, long de 1^m,80, large de 0^m,60 et haut de 0^m,85. Il renfermait deux crânes, des tibias, un fragment d'épée en fer et des échantillons de verrerie: les restes d'une bouteille à large panse et d'un grand plat, également en verre, sans aucun ornement. Les eaux pluviales étaient entrées depuis long temps dans ce tombeau, et, en entraînant avec elles de petites pierres, elles, avaient brisé ces objets. Il y a une trentaine de tombeaux semblables à fouiller, dans lesquels on serait sûr de faire une ample moisson.

Odveć malo spomenika našlo se do sada, i to slučajno, na razvalinah Duklje. Mommsen je izdao sedam nadpisa i jedan odlomak (*Corp. Inscr., Lat. III. n. 1705, 1706, 1707. Ephem. Epigr. II. n. 1056. IV. n. 224, 227, 228, 229, 230*). Gosp. Robert Mowat u *Revue Archéologique 1882 str. 79* donosi pako pod naslovom: *Nouvelles Inscriptions de Docléa* još tri neznatna odlomka i jedan nadpis ondje našastih od g. Saskia, ali taj nadpis jedan te isti je s onim Mommsena (*Ephem. Epigr. IV. 227*), a isto tako je po svojoj prilici i jedan od tih odlomaka (*l. c. IV. 224*). Najvažniji među svimi jest prvi Mommsenov s izrekom RESPVB·DOCLEATIVM, po kom znamo pravo ime grada, i da je uživao municipalna prava, što potvrđuje i drugi Mommsenov nadpis sa L·D·D·D·. I onaj zadnji Mommsenov nadpis sa prezimenom *Jadestinus* nije bez važnosti (*Mommsen III. p. 374*).

Osim tih nadpisa otkrila se je oko g. 1870 na Dukljanskoj gradini jedna staklena plitica (πιττις) ili nizka prostrana zdjela iz kršćanske dobe, koja je zbog svoje izvauredne važnosti na se obratila pozornost najumnijih arkeologa. O njoj veli Rossi (*Bullettino di arch. crist. 1887 p. 79*): »il piatto è di bianco e diafano vetro, in forma quasi di ampia patena, con labro attorno poco rilevato«. Pokaza se radnikom, u što su ondje kopali grabu za nekog ubijena u okršaju dogodivšem se tu na blizu među Turci i Crnogorci. Iz ruke tih radnika prodje u vlast g. Perroda italianskoga konsula u Škadru, a sada je svojina g. A. Basilewskoga u Parizu. Prvi je o njoj razložio slavno poznati francezki arkeolog Albert Dumont u *Bullet.*

de la Soc. de Antiquaire de France 1873 p. 71, i pruži njezinu sliku glasovitomu Iv. Krst. Rossiu u Rimu, da ju učenomu svietu priobći. Sljedeće godine 1874 Rossi prozbori o njoj u svom *Bullettino* (*l. c. p. 153*) i priloži Dumontovu sliku u polovici naravne veličine a komadićem samo u pravoj (*l. c. tab. XI*) Ali Rossi nezadovolji se tim. Dobivši međjutim sliku plitice u naravnoj veličini od njenog vlasnika g. A. Basilewskoga, razloži na novo u svom žurnalu o njoj i ovu sliku priloži (*l. c. 1877 p. 77*). Uz rub te plitice s unutarnje strane i po sriedi vide se bodežom urezane bibličke simboličke slike, a do njih isto tako urezani su djelomice velikimi a djelomice kursivnimi pismeni nadpisi, koji jih tumače O tih predstavah veli Rossi: »*le bibliche scene effigiate in cotesto vetro della regione orientale, la loro scelta, il loro simbolico senso sono esattamente simili ai tipi ed al sistema simbolico dei vetri e degli affreschi cimiteriali romani; fatto di gran momento nella scienza della cristiana archeologia.*»

Po sriedi u jednostavnom okrugu, naime na dnu, izraženo je posvetilište Abramovo kao na plitici našastoj na kršćanskom groblju u Treveru (*Achäol. Funde in Trier . . . von Wilmowski. Trier 1873. Bull. 1873 p. 141*). Po stranah pako nizaju se u naokolo jedna za drugom razne predstave i dotični nadpisi, djelomice velikimi a djelomice kursivnimi pismeni izrazeni, te sljedećim redom:

1. Plavčica s krunom na krmi; u njoj tri dečka jedan do drugoga, rukama u vis, pod nadstorom.

2. Dva kita u nakrst, od kojih onaj lievo iz svojih žvala čovjeka (naime Jonu) izbacuje. Nad slikom nadpis: DIVNAN DE VENT — RE QVETI LIBERATVS EST. Ovdje *Divnan* mj. *Jonas*, a *queti* mj. *ceti*.

3. Čovjek gol sjedi na kolu lievo, izpod stabla voćem ukrašena.

4. Lievo Adam desno okrenut; po sriedi stablo, o kom se zmaj uvija; desno Eva punolika. Nad glavom Adama ABRAM (mj. Adam); do glave Adama podjeljeno ET FI — EV, pri prsih Adama AM.¹

5. Stojeći čovjek, desno okrenut, u podignutoj desnici drži palicu, koja se pruža do grobne rake, u kojoj stoji osoba do polutjela (*Lazar*). Do ove podjeljeno nadpis: DOM-NVS do glave, i LAI-ARVM

¹ G. Rossi g. 1874 p. 153 po Dumontovoj slici (Tav. XI) mj. ET FI-EV-AM čitao je ET ET-EV-AM. Isto tako gosp. R. Mowat u *Revue Archéologique* 1882, p. 296 ima ET kao pogrješkom rezatelja dva put izraženo.

do prsijuh, a pod ovim zadnjim ulomkom u kursivnom pismu po Rossiu: *resuscitat*.

6. Čovjek stojeći desno drži u desnici palicu, koja se pruža do stabla, koje se pred njim diže. Iz panja stabla izvire voda. Lievo do čovjeka nadpis u kursivnom pismu: *Petrus virga perq — vodset* (mj. percussit) — *fontis cipe — runt quore — re* (mj. fontes caeperunt currere).¹

7. Daniel punolik, rukama podignutima kao prestrašen, medju dva grozeća mu se lava. Nadpis nad njim: DANIEL DE-LACOA do desnice LEONIS.

8. Tri dečka stojeća kao začudjena, rukama u vis; prvi u punom liku, drugi desno a treći lievo obrnut. Nad njimi: TRIS PV-ERI DE ECNE,² a do desnice prvoga CAMI (t. j. tres pueri de igne camini).

9. Zenska stojeća, punolika, razpetima rukama. Gori do glave podjeljeno, u tri redka: SVSA-NA, DE FAL-SO CRE, MIN-E.³

Očekujemo napokon od Rossia, da nam, kao što je obećao, razloži *delle altre bibliche scene rappresentate in questo insigne vetro; della loro serie; dell' età di si preziosa, benchè rozza, opera dell' arte cristiana*.⁴

God. 1879 izdao je ovu pliticu po Rossiu Mommsen (*Ephem. Epigr. IV. 122*). Iste god. 1879 (*p. 231 pl. XXIV*) priobčila je *Revue Archéologique* ulomak iz djela Edmonda le Blant: *Etude sur les sarcophages crétiens antiques de la ville d' Arles* (*p. 28, pl. XXXV*), gdje se uzogred ocienjuje Dukljanska plitica i prilaže njena slika na pola prave veličine. Le Blant veli, da izdaje sliku i čita nadpis *d' après un excellent calque de M. Basilewsky*; ali u čitanju kursivnoga nadpisa gori navedena pod br. 6 veoma zapinje. Tu na koncu prvoga redka čita C mj. Rossieva Q; za drugi redak ima

¹ Po Rossiu ovdje Petrus mj. Moises simbolički predstavljen kao »*novello Mosè, che al novello popolo apre la fonte delle acque spirituali della fede e della vita eterna* (*Bullet. 1874 p. 154*)«. Rezbar zaboravio na hrid, na kojoj stablo stajalo. — Mowat. *Revue Archéol. 1882, p. 297* za drugi redak ima *vovset*, a u trećem *fontes*. I Mommsen ima *fontes* (*E. E. IV. p. 122*).

² Rossi čitao je god. 1874 i 1877 EGNE, akoprem je ono C na tabli jasno.

³ Dumont na tabli kod Rossia 1874 CRIMINE, a tako i Mowat (l. c.).

⁴ Sada se drži u obće, da spada na peto stoljeće.

samo u zaporu (*util*) naime *percutit*, s primjetbom *renoncant à interpréter la deuxième ligne*; zadnja pako tri redka čita ovako: *fontes ciperunt qua(e)rere*. Nego po samoj njegovoj slici imao je čitati *fonets* a nikad *fontes*, i *quorrere* a nikad *qua(e)rere*. Napokon o istom spomeniku reče svoju g. E. Aus'm Weerth u »Jahrbücher des Vereins von Alterthumsfreunden im Rheinlande«, LXIX, 1880 p. 54. Taf. V. und VI.

Iz Dukljanske gradine imamo još stakla po istom načinu kao i gori opisana plitica izradjenoga. Pomenuti g. Saski prigodom kada je iztraživao onu gradinu srećno se namiri na 18 takovih komada od staklenih posuda, koji su sada darom istoga Saskia svojina pariške sbirke u Louvreu. O tih komadnih razpravlja g. Rob. Mowat u *Revue Archéologique* 1882 str. 280—300. On veli, da oni spadaju na dva razna predmeta. Pet njih ponjesto zelenkaste boje bili bi odlomci okrugljaste plitice, nizke (3 cm. vis.), promjerom od 39 cm. Vienac plitice giblje se vani na poduljasti obruč, te dalje slazi doli kao postrance priljepljen do izpod dna, tako da je plitica po boku dvostruka. Isti mni je, da je ova posuda mogla imati i svoj podstavak, te naličiti na *cylix*. I ono ostalo 13 komada, isto onako zelenkaste boje ali bez bljeske, sastavljalo je drugu pliticu, no raznoga načina, pošto njezine strane nisu dvostruke, te se dižu 3 cm. u vis, i na živi okrajak dokončavaju. Ovi su ulomci liepo ukrašeni slikami diamantom ili smaragdnom urezanimi i umjetno zaosjenutimi, ali se iz njih ciela predstava nedaje pogoditi, pošto je veći dio ove posude propao. Gosp. Mowat primjećujući pako, da su ovako urezana stakla sa slikami dosta riedka, izbraja najzanimije spomenike ove vrsti, koji se u raznih muzejih i sbirkah čuvaju, sa ili bez nadpisa. Dodaje, da su Rimljani i ovu vrst radnje shvaćali pod obćim nazivom *caelatura* isto kao riezbu na dragom kamenu (*Quintil. II. 21*), i da nam Plinius kaže jasno, kako su ju izvadjali (*Hist. nat. XXXVI. 30, 66, 87. XXXVII. 15, 73.*).

K popisu riezboj liepo izkićenih staklenih posuda gospodina Mowarta i mi smo u stanju pridodati još jedan veoma zanimivi rimski spomenik, koj se sada čuva u našem narodnom muzeju. To je jedna liepa plitica bljeskasta, oblata te bez podstavka, vis. 4 $\frac{1}{2}$ cm. i promjerom od 19 cm. Vjenac se giblje malko vani, te sastavlja u naokolo kao jaružicu. Rezba je na ovoj posudi izvana izvedena, i to bezdvojbe bodežom, pošto ima zarezu dosta krupnih i oštih. Na dnu u dvostrukom okrugu (promjer 11 $\frac{1}{2}$ cm.) poprečnimi

crtami sve naokolo ukrašenu, urezane su dvie ribe jedna poredno s drugom. U prostoru, koj je medj ovim dvostrukim krugom i jednostavnim okrugom, koj se vije naokolo postrance na polovici visine, urezane su četiri ribe jedna za drugom. Ostali prostor do kraja prazan je. RIBE se čine sve razne vrsti. — Ovu pliticu smo sami izkopali god. 1880 na rimskom groblju u Bakru i još nekolicu sličnoga oblika ali bez rezbe i uz množ drugih rimskih spomenika, od kojih smo popis priobćili u Viestniku od god. 1882 (V. str. 49, br. 10). Priložili smo ondje na tab. II. br. 1 i njenu sliku u polovici veličine. Vrieme pako, u koje ona spada, opredjeljuju rimski novci, koje smo u onih grobovih našli na svietiljkah u broju od 60 i više. Ovi su svi iz prvoga i drugoga stoljeća, naime od g. 54 do g. 161 po Is. Riba je obično kršćanski symbol, no ovdje težko, da je tako.

Ono, što smo gori kazali, svjedoči nam dovoljno, da tlo starodavne i glasovite Duklje, akoprem od okrutnog divljaka kroz vjekove svestrano izrovano i upustošeno, skriva još danas neprocijenjeno arkeologičko blago, te da je od priekie nužde, da cernogorska vlada, koja si je već u mnogom znala osvietlati lice, i u ovom pogledu izda shodne naredbe, po kojih bi se stavio kraj svakomu dalnjemu rušenju i izvažanju starina iz kneževine, i učuvalo, što je haranju i propasti izmaklo. A pošla bi sve dalje na polju prosviete, kad bi osim toga na Cetinju uz novopodignutu gimnaziju udarila temelj zem. muzeju i osnovala književno društvo. I tako bi jednim biserom više zasjala već dosta sjajna kruna uvijek slavodobitnoga Nikole I. Društvu pako bila bi i ta zadaća, da izpita i prouči starine po zemlji, navlastito u starodavnom Baru i Ulčinju, i da uputi po strukovno sastavljenoj osnovi izkapanja u Duklji. Istina Crnogora nije za sada u stanju, da na to uloži mnogo, pošto joj ne malo prešnjijega posla, no ipak smoći će bar toliko, da se djelo srećno započne.

S. Ljubić.

Solinski s. Petar.

Pozuato je kako početkom listopada g. 1076, Dimitrije Zvonimir *in salonitana basilica sancti Petri synodali et concordia totius cleri et populi electione* (Docum. 103) bio je odabran i najvećim slavjem *ubi fuit fidelium maxima congregacio* (ibid. 106), hrvatsko-dalmatinskim kraljem ovjenčan. Ali nam dosle nije poznato, gdje